

tiani 40 diebus jejuni ad resurrectionem tendunt; qui jejuniorum dies, ob veterem illam peregrinationis et stationum Hebræorum in deserto figuram, stationes etiam à Patribus appellantur, ut à Cassiano collat. 21, c. 28 et 29, ubi et Quadragesimam vocat anniversariam decimam; quia scilicet ipsa est decima pars anni, itaque per eam quasi decimas anni Deo dependimus. Ita etiam vocantur ab Hiermâ, qui et Pastor dicitur, lib. 5, c. 5: *Quid est, inquit, jejuniu[m] est statio*: quia est quasi status dies ad jejunandum; et ab Ambrosio serm. 25: *Stationes, inquit, vocantur jejuniâ, quod stantes et commorantes in eis, inimicos insidiantes repellimus*; et à Tertull. lib. de Orat. in fine, ubi ait: *Statio solvenda est accepto corpore Domini* (olim enim per quotidie conveniebant Christiani vespere ad orationem, quasi ad stationem, in eaque jejuni cenam Christi peragebant, ac communicabant; jejunabant enim usque ad vesperam, puta usque ad cenam Eucharisticam). *Quod si statio de militari nomen accipit* (nam et milita Dei sumus), utique nulli tristitia aut lætitia castris obveniens, stationes militum rescindit, nam lætitia libertatis, tristitia sollicitudinis administrabit disciplinam. Ita Tertull. idem lib. de Jejunio: *Quarta, inquit, sectaque serios stationes, id est, jejunia. Vide notationem Pameli in librum Tertulliani de Oratione, in fine.*

Ita Simeon Stylites, qui perditus et pernox octoginta annos in columna stetit, viginti octo quadragesimas integras sine ullo cibo aut potu transegit, ut merito portentum orbis, nec tam homo quam angelus esse visus sit. Sed plures audi, eosque homines. Lucianus in Philopatro testis est Christianos sic solitos servare jejuniu[m] quadragesimæ, ut decem soles sine cibo transigerent. Gregor. Nazianzen. ad Hellenium scribit plures ex monachis in Ponto fuisse, qui totos viginti dies et noctes cibo abstinere, dimidium Christi et Mosis jejuniu[m] imitantes, ex eisque munus sibi subditum fuisse testatur. S. Aug. epist. 86 ad Casulanum tradit se aliquos novisse, qui ultra hebdomadam perpetuum servarent jejuniu[m], additque: *Ad ipsum quadragesimam munus pervenisse quendam, à fratribus fide dignis nobis asseveratum est*. S. Hier. epist. 7 ad Letam de institutione filiz, prohibens in tenella etate

CAPUT XXV.

1. Locutusque est Dominus ad Moysen, dicens:
2. Loquere filiis Israel, ut tollant mihi primitias; ab omni homine qui offeret ultioneus, accipietis eas.
3. Hæc sunt autem quæ accipere debetis: aurum, et argentum, et es,
4. Hyacinthum, et purpuram, cocœumque bis tinotum, et byssum, pilos caprarum,
5. Et pelles arietum rubricatas, pellesque ianthinas, et ligna Setim:

onera abstinentiæ: *In quadragesimâ tamen, inquit, continentia vela pandenda sunt, et tota curigie retinacula equis laxanda propterantibus*. Idem scribens ad Marcellam de Asellâ: *Cum, inquit, per omnem annum fugi pasceretur jejuniu[m], biduo triduoque sic permanens; tum verò in quadragesimâ navigii sui vela tendebat, omnes penè hebdomades vultu tetante conjungens; itaque ad quinquagesimam pervenit etatem, et non dolet stomachum, non viscerum cruciaretur injuriâ*. Justinianus imperator duram agebat in quadragesimâ vitam: *Per duos dies cibis abstinebat: cibi appetens, vinum, panem, et id genus alia cibaria ubesse voluit; brassicam solum, et agrestes herbas sale et aceto maceratas debuit; in potu aqua erat sola, neque his ad saturitatem utebatur; sed petitum cibum paulisper degustatum mox dimisit, non eo sumpto qui natura satis erat, inquit Procopius, lib. 1 de Edific. Justiniani imp., atque ita jejuniu[m] aromatatum Persas, Gothos, Wandalos et alios barbaros superavit*. Prisci monachi in quadragesimâ in eremum secedebant, toti jejuniis et contemplationibus intenti, ut narrat Zoymas in Vita S. Mariæ ægypt. S. Franciscus præter quadragesimam paschalem, duplicem aliam jejunabat: unam ante festum Assumptionis, in honorem B. Virginis; alteram post illud festum in honorem SS. Angelorum; unde in fine hujus jejunii, præmi loco sacra Christi stigmata, per Seraphim sibi impressa, accepit. Ita S. Bonaventura in ejus Vita.

Quadragesimam transigebant monachi Tabennesiote cibus igne non coctis; Paulus abbas Galata cum sextario lentis et vasculo aquæ; Adolius post quinque tantum dies comedens; Macarius Alexandrinus nihil comedens præter pauca cruda crambes folia dei Dominico, nunquam genua flectens, nunquam accubans, semper stans. Ita habetur in Vitâ Patrum.

Symbolicè Beda: *Fuit, inquit, Moses cum Domino quadragesima diebus; ut hoc numero discerent quod illi tantum decalogum implere possent, quos evangelicæ gratia veritatis, quatuor describenda libris* (Evangelicis) juvaret: quater enim ducta in decem faciunt quadragesima. Rursum, hoc numero quadragesima significabantur decem præcepta, quæ hæc quadragesima debuit Moses à Deo accepti, in quatuor mundi plagas, id est, omnes gentes, tempore Evangeliz divulganda.

CHAPITRE XXV.

1. Le Seigneur parla donc à Moïse, et lui dit:
2. Ordonnez aux enfants d'Israël de mettre à part les dons qu'ils doivent me faire comme à leur roi, qui seront employées à la construction et à l'ornement du tabernacle que je veux avoir au milieu d'eux: De l'or, de l'argent et de l'airain,
3. Voici les choses que vous devez recevoir, et qui seront employées à la construction et à l'ornement du tabernacle que je veux avoir au milieu d'eux: De l'or, de l'argent et de l'airain,
4. De l'hyacinthe, de la pourpre, de l'écarlate teinte deux fois, du fin lin, des poils de chèvres,
5. Des peaux de monton teintes en rouge, et d'autres teintes en violet, et des bois de Sétim, qui ne se corrompent point;

6. Oleum ad luminaria concinnanda: aromata in unguentum, et thymiamata boni odoris:

7. Lapides onychynos et gemmas ad ornandum ephod ac rationale

8. Facietis mihi sanctuarium, et habitabo in medio eorum:

9. Juxta omnem similitudinem tabernaculi quod ostendam tibi, et omnium vasorum in cultum ejus: sicut facietis illud.

10. Arcam de lignis Setim compingite, cujus longitudo habeat duos et semis cubitos; latitudo, cubitum et dimidium; altitudo, cubitum similiter ac semissem.

11. Et deaurabis eam auro mundissimo intus et foris: faciesque supra, coronam auream per circuitum:

12. Et quatuor circulos aureos, quos ponet per quatuor arce angulos: duo circuli sint in latere uno, et duo in altero.

13. Facies quoque vectes de lignis Setim, et operies eos auro.

14. Inducetis per circulos qui sunt in arce lateribus, ut portentur in eis:

15. Qui semper erunt in circulis, nec unquam extrahentur ab eis.

16. Ponesque in arcâ testificationem quam dabo tibi.

17. Facies et propitiatorium de auro mundissimo: duos cubitos et dimidium tenebit longitudo ejus; et cubitum ac semissem latitudo.

18. Duos quoque cherubim aureos et productiles facies, ex utraque parte oraculi:

19. Cherub unus sit in latere uno, et alter in altero.

20. Utrumque latus propitiatorii tegant expandentes alas, et operientes oraculum, respiciantque se mutuo versis vultibus in propitiatorium quo operienda est arca.

21. In quâ ponet testimonium quod dabo tibi.

22. Inde præcipiam, et loquar ad te supra propitiatorium, ac de medio thorum cherubin, qui erunt super arcam testimonii, cuncta quæ mandabo per te filiis Israel.

23. Facies et mensam de lignis Setim, habentem duos cubitos longitudinis, et in latitudine cubitum, et in altitudine cubitum ac semissem.

24. Et inaurabis eam auro purissimo: faciesque illi labium aureum per circuitum,

25. Et ipsi labio coronam intrasilem altam quatuor digitis; et super illam, alteram coronam aureolam.

26. Quatuor quoque circulos aureos præparabis, et ponet eos in quatuor angulis ejusdem mensæ per singulos pedes.

27. Subter coronam erunt circuli aurei, ut mittantur vectes per eos, et possit mensa portari.

28. Ipsos quoque vectes facies de lignis Setim, et circumdabis auro ad subvehendam mensam.

29. Parabis et acetabula, ac phialas, thuribula, et

6. De l'huile pour entretenir les lampes, des aromates pour composer les huiles et les parfums d'excellente odeur;

7. Des pierres d'onxy, et des pierres précieuses, pour orner l'éphod et le rationale.

8. Ils me dresseront un sanctuaire, afin que j'habite au milieu d'eux, comme un roi au milieu de son peuple.

9. Et ce sanctuaire sera selon la forme très-exacte du tabernacle que je vous montrerai, et je vous donnerai aussi le modèle de tous les vases qui y serviront au culte sacré. Voici la manière dont vous ferez ce sanctuaire.

10. Vous ferez une arche ou un coffre de bois de Sétim, qui ait deux coudées et demie de long, une coudée et demie de large, et une coudée et demie de haut.

11. Vous la couvrirez de lames d'un or très-pur en dedans et en dehors; vous y ferez au-dessus une couronne qui régnera tout au tour.

12. Vous mettez quatre anneaux d'or aux quatre coins de l'arche, deux d'un côté et deux de l'autre.

13. Vous ferez aussi des bâtons de bois de Sétim, que vous couvrirez d'or.

14. Et vous les ferez entrer dans les anneaux qui sont aux côtés de l'arche, afin qu'ils servent à la porter.

15. Les bâtons demeureront toujours dans les anneaux et on ne les en tirera jamais.

16. Vous mettez dans l'arche les tables de la loi que je vous donnerai.

17. Vous ferez aussi le couvercle de l'arche, appelé propitiatoire, parce que c'est de là que j'écouterai vos vœux, et que je vous accorderai les grâces que vous me demanderez. Vous ferez, dis-je, ce propitiatoire d'un or très-pur. Il aura deux coudées et demie de long, et une coudée et demie de large.

18. Vous mettez aux deux extrémités de ce propitiatoire, appelé aussi l'oracle, parce que c'est de là que je vous ferai connaître mes volontés: vous y mettez, dis-je, deux chérubins d'or battus;

19. Un chérubin d'un côté, et un chérubin de l'autre.

20. Ils tiendront leurs ailes étendues des deux côtés du propitiatoire et de l'oracle, dont ils le couvriront, et ils se regarderont l'un l'autre, ayant le corps penché et le visage tourné vers le propitiatoire qui couvrira l'arche.

21. Où vous mettez les tables de la loi que je vous donnerai.

22. C'est de là que je vous donnerai mes ordres. Je vous parlerai de dessus le propitiatoire, du milieu des deux chérubins qui seront au-dessus de l'arche du témoignage, pour vous faire savoir tout ce que je voudrai commander aux enfants d'Israël.

23. Vous ferez aussi une table de bois de Sétim, qui aura deux coudées de long, une coudée de large, et une coudée et demie de haut.

24. Vous la couvrirez d'un or très-pur, et vous y ferez tout autour une bordure d'or.

25. Vous appliquerez sur cette bordure un rebord qui sera comme une couronne de sculpture à jour, haute de quatre doigts, pour empêcher de tomber ce qui sera mis sur cette table; et vous mettez encore au-dessus une autre petite couronne d'or, qui donnera un nouveau relief à la première.

26. Vous ferez aussi quatre anneaux d'or, que vous mettez aux quatre pieds qui seront aux quatre coins de la table, un à chaque pied, vers le haut.

27. C'est-à-dire que les anneaux d'or seront au-dessus de la couronne pour y passer les bâtons, afin qu'on s'en serve à porter la table.

28. Vous ferez aussi de bois de Sétim ces bâtons sur lesquels la table sera portée, et vous les couvrirez d'or.

29. Vous ferez aussi d'un or très-pur, des plats, des

cyathos, in quibus offerenda sunt libamina, ex auro purissimo.

50. Et ponas super mensam panes propositionis in conspectu meo semper.

51. Facies et candelabrum ductile de auro mundissimo, hastile ejus, et calamos, scyphos et sphaerulas, ac lilia ex ipso procedentia.

52. Sex calami egredientur de lateribus, tres ex uno latere, et tres ex altero.

53. Tres scyphi quasi in nucis modum per calamos singulos, sphaerulaque simul et liliam: et tres similiter scyphi instar nucis in calamo altero, sphaerulaque simul et liliam; hoc erit opus sex calamorum, qui procedendi sunt de hastili.

54. In ipso autem candelabro erunt quatuor scyphi in nucis modum, sphaerulaque per singulos, et lilia.

55. Sphaerulae sub duobus calamis per tria loca, qui simul sex sunt, procedentes de hastili uno.

56. Et sphaerulae igitur et calami ex ipso erunt, universa ductilia de auro purissimo.

57. Facies et lucernas septem, et ponas eas super candelabrum, ut luceant ex adverso.

58. Eminentiora quoque, et ubi quae eminentia sunt extinguantur, flant de auro purissimo.

59. Omne pondus candelabri cum universis vasis suis habebit talentum auri purissimi.

40. Inspice, et fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est.

COMMENTARIUM.

VERB. 2.— TOLLANT MIHI PRIMITIAS. Quia prima fuit haec communis Hebraeorum oblatio, quae facta est pro fabrica tabernaculi.

Aliter Theodor. quæst. 70, et Abul.: Primitias, inquit, id est, prima et præstantissima; hæc enim Deo offerenda sunt.

QUI OFFERET ULTRONEUS. Hebr., quem spontaneum et liberalem fecerit cor suum.

VERB. 4.— HYACINTHUM. Proprie hyacinthus est genus violæ: inde gentium significat violæ colore similem; hæc enim hyacinthus dicitur. Tertio, significat lanam hyacinthini, id est, violacei, et caelestis coloris, quæ lana veteribus in deliciis fuit. Unde Homerus Odysseæ 4, loquens de Helenâ sic ait:

At super ipsam colus extensa est violæ, id est, violaceam lanam habens. Ilic passim hyacinthus lanam hæc violaceam significat.

Tropologicè, hyacinthus celestem mentem et conversationem representat. Hinc Ecclesia, et sancta quilibet anima, calcatur calcæ violaceæ, id est, caelestis, Ezech. 16, 9: Calcavi te in thimo, vel, ut Septuag. hyacinthino, id est, violacei et caelestis coloris calcæo, ut hoc symbolo significaretur Deus, sanctorum, qui in Ecclesiâ sunt, conversationem esse celestem. Ita calcatus ianthino S. Paulus, ac mentis pedibus caelos et sidera calcans, dicebat: Nostra con-

cupes, des encensoirs et des tasses, dans lesquelles vous mettez les liqueurs que l'on doit m'offrir.

50. Et vous mettez sur cette table les pains de proposition, qui seront toujours exposés devant moi, et que vous aurez soin de renouveler tous les jours de sabbat.

51. Vous ferez aussi un chandelier de l'or le plus battu au marteau, avec sa tige, ses branches et ses ornemens, en forme de coupes, de pommes et de lis qui en sortiront.

52. Six branches sortiront des côtés de la tige, à distance égale, trois d'un côté et trois de l'autre.

53. Il y aura trois coupes en forme de noix, avec chacune une pomme et un lis à une des branches; et il y aura de même trois coupes en forme de noix, avec chacune une pomme et un lis à une autre branche: et toutes les six branches qui sortiront de la tige, seront de la même sorte, ayant chacune trois coupes entremêlées avec des pommes et des lis.

54. Mais la tige du chandelier aura quatre coupes en forme de noix, accompagnées chacune de sa pomme et de son lis.

55. Outre cela, il y aura trois pommes en trois endroits de la tige, et de chaque pomme sortiront deux branches, qui feront en tout six branches naissantes d'une même tige.

56. Ces pommes et ces branches sortiront donc du chandelier, étant toutes d'un or très-pur battu au marteau.

57. Vous ferez aussi sept lampes, que vous mettez au-dessus du chandelier, afin qu'elles éclairent ce qui est vis-à-vis.

58. Vous ferez encore des mouchettes, et des lances destinés pour y éteindre ce qui aura été mouché des lampes, le tout d'un or très-pur.

59. Le chandelier avec tout ce qui sert à son usage, pèsera un talent d'un or très-pur.

40. Considérez bien ce que je vous dis, et faites toutes ces choses selon le modèle qui vous a été montré sur la montagne.

versata in caelis est. Ita calceatus S. Hieron. dicebat illud Socraticum: *Aethera conscendo, et solum hoc calumque despicio*. Nam, ut ait Apostolus, *iam non estis hospites et advena, sed estis civis sanctorum, et domestici Dei*. Et iterum: *Accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem caelestem, et multorum millium angelorum frequentiam, et ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in caelis, et iudicem omnium Deum, et spiritus justorum perfectorum, et Testamenti novi mediatorum Jesum*, Hebr. 12, v. 22. Quare S. Martinus, uti in vita, ita et in morte eorum assidue suspiciens, cum in ardente febrî supinus vultu in coelum erecto jaceret, rogarentque discipuli ut converso corpore tantisper, dùm vis morbi remitteret, prout conquiesceret: *Sinite, inquit, ne calum potius quam terram aspicere, ut suo jam itinere iturus ad Dominum spiritus dirigatur*. Oculis ergo ac manibus in caelum semper intentus, invidium ab oratione spirituum non relaxabat. Quare merito de eo canit Ecclesia: *Martinus Abraham sicut lactus excipitur; Martinus hic pauper et medicus, calum dives ingreditur, hymnis caelestibus honoratur*. Pari modo S. Stephanus inter crepitantium sanctorum turbines interitus: *Vide, inquit, caelos apertos, et Jesum stantem à dextris virtutis Dei; et mox exclamans: Domine Jesu, suscipe spiritum meum, ad eum in coelum coronandus evolavit*.

ET PURPURAM. Purpura piscis est, vel potius cor-

cha, cujus sanguine tingunt lanam, quæ hoc rubeo colore nigricante infecta, inde pariter purpura dicitur: ex quo olim flebant, et etiamnum sunt regie vestes, unde et ejus usus fuit hic in tabernaculo. Caballiste, ut refert Valerius in Alphabeto Salomonis, notant *argaman*, id est, purpura, ex quatuor primis litteris esse compositum, à quibus quatuor angelorum nomina initium sumunt, nempe Raphael, Gabriel, Michael, Nuriel: quæ asserunt eorum animalium esse nomina, quæ vidit Ezechiel c. 1. Eo enim splendore, veluti regali purpura antieclatatur Deus, juxta illud: *Amictus lumine sicut vestimento*. Vide quàm facile angelos suos in nugarum textores ex purpura cœlesti, facilius utique quàm aranea suam telam texerat.

COCCUM. HIS TINCTUM. Coccus est granum tinctorium (unde et granum subinde vocatur), nascens ex fructu fulloniæ, quæ illic similis est: hoc granum intra se progignit vermiculum rubi coloris; ejus sanguine rubricantur lanae, quæ idcirco coccus, et hebr. vernis, vel vermiculus vocantur. De hoc vermiculo, sive cocco, dicitur Isaia 4, 18: *Si fuerint peccata vestra rubra quasi vermiculus*. Solebat autem lana, ut magis ruberet, his hoc sanguine vermiculi imbuti, scilicet primo, cum adhuc tantum esset lana; et secundo, cum nendo in fila esset deducta: unde dicebatur bis tineta, et hebraicè *tolant soani*, id est, coccus vel vermiculus iteratus. Hinc etiam *soani*, modè positum, coccum bis tinetum seu dibophum significat, quem Septuag. *κόκκος*, id est, duplum vocant.

ET BYSSUM. Byssus, inquit Hieron. Prado in Ezech. 46, 10, pag. 186, est linum candidissimum et molliissimum, sive est lanugo arboris, quæ medium quid est inter lanam et linum; nam origine est linum, molliè verò est lana, et texta linum refert, ait Pollux: est inquam, lanugo arboris nucis inclusa, quam vulgò gossypium vel xylon, Flandri et Galli *colon*, vocant, ex quâ flebat tela gossypina sive byssina, in Ægypto et Palestina; et etiamnum fit in Creta, Sicilia et Hispaniâ. Ita ex Polluce et Plinio lib. 10, cap. 1, Prado loco jam citato.

Unde notat secundo Prado ibidem, hanc lanuginem, puta gossypium, sive byssum, tinctam fuisse colore aliquando purpureo, illanque vocari hic purpuram; aliquando ianthino, canque vocari hic hyacinthum; aliquando coccoino, canque vocari hic coccum; byssum verò esse et vocari, cum nullo colore tingitur, sed nativo suo candidissima æquè ac molliissima est. Probat id ipse ex Deut. 22, v. 11, ubi velatur ne tela fiat ex lana et lino; ergo hic in cortinis et vestibus tabernaculi non potuit lana lino intexi; ac consequenter byssus hæc tabernaculi non fuit linum, sed lana sive gossypium jam dictum. Secundo, si byssus fuit linum, lana inde confecta non fuisset tersa et pura: nec enim fila ex lino ita bibunt succum hyacinthi vel purpure ut luceant; ita autem bibi lana sive gossypium, quod colore saturatum splendescit. Verum byssum à gossypio distinguit Plinius, lib. 19, cap. 1, ubi cum primum egresset de lino gossypio, postea agit de lino byssino, tanquam de re diversâ; ergo byssus

hæc non fuit lanugo gossypii. Rursùm, byssus hic vocatur linum, ut patet c. 39, 28, in Hebraeo; coccus autem, hyacinthus et purpura fletur lana, ut omnes interpretes docent, imò Script. ipsa planè byssum ab hyacintho, cocco et purpura distinguit; ergo alia byssi, alia trium reliquorum fuit materia: puta byssi materia fuit linum, aliorum verò materia fuit lana.

Dico ergo byssum hic non esse bombycinum, quod à vernibus, puta bombycibus, netur, quod vulgus jam byssum et sericum vocat: non etiam esse gossypium, uti jam ostendi; sed esse genus candidissimè et subtilissimè lini, adeoque optimum linum esse byssum; optimum autem linum est, ait Plinius, in quo est primò eximius candor et splendor; secundo, mira tenuitas; tertio, æqualis filii densa nervositas et constantia. Hujusmodi linum quæcumque ex provinciâ sit, byssus erit, inquit Alcazar in Apoc. 1, 15, notat. 11; hoc enim pretiosum est: unde achaica byssus auri pondere vendebatur, et judicia byssus achaica fuit præstantior, inquit Pausanias. Byssus ergo hæc erat linum nascens in Ægypto et Palestina, in plantæ cujusdam folliculis (qui similes sunt folliculis papaverum), indeque ferunt fieri telam, quæ instar autanti igne non consumitur, sed purgatur (unde et Plinius byssum hæc comparat asbesto lapidi, qui ardet et non comburitur), quæ etiamnum hodie Venetiis nota est, similisque est candore et subtilitate telæ nostræ Cameracensis. Ita Delrio in Genes. 43, 42, et alii.

Hinc hebraicè byssus hæc vocatur *aces*, id est, candidissima: unde et marmor vocatur *aces*, Esther 1, 6, quia est candidissimum; latinè verò et græcè vocatur byssus, ab Hebraeo *buts*. Hinc etiam byssus hæc, quia erat subtilissima, fuit retorta et duplicata, ut habent Septuag. hic et Hebraeo, et noster interpres in sequentibus.

Ad argumenta Prado, respondeo Deut. 22 tantum privati vetari ne faciant vestem ex lana et lino; non autem sacerdotibus ad publicum Dei cultum. Rursùm vetari ne in telâ vel panno miscantur fila lanæ et lina in subtegmine: hic autem illa non miscelantur in subtegmine; nam stamen erat byssinum, subtegmè verò erat lanæum, puta hyacinthinum, coccoineum et purpureum.

Queres quid hæc quatuor, puta byssus, coccus, purpura et hyacinthus, ex quibus factum est tabernaculum, symbolice et mysticè significant? — Resp.: Significant quatuor elementa, totumque mundum, hujus enim typus erat tabernaculum. Nam byssus significat terram, quia ex eâ gignitur; purpura significat mare, quia maris cochleolis tingitur; hyacinthus significat aerem, quia aeri est coloris; eadem de causâ coccus significat ignem et ætherem, omnia enim hæc majestatem Dei representant, et moment quæ reverentia et puritate tabernaculum et templum sit adeundum. Secundo, hæc omnia significant sacerdotem Creatoris esse ministrum, eumque in tabernaculo pro universâ creaturâ totoque mundo supplicare. Ita S. Hieron. ad Fabiolam de vestibus sacerdotum, Philo, Josephus, Theodoretus et Beda.

Tropol. in nostro tabernaculo, id est, Ecclesia, alii afferunt coccum bis tinctum, id est, geminam charitatem; alii purpuram, id est, mortificationem corporis; alii hyssum, id est, castitatem; alii hyacinthum, id est, contemplationem coelestium; alii pilos caprarum, id est, habitum penitentiae et patientiae, alii pelles ianthinas, id est, spem supernorum; alii pelles arietum rubricatas, id est, spei, fortitudinem et martyrium, uti fecerunt Apostoli et martyres; alii ligna setim, id est, munditiam cordis; alii oleum misericordiae; alii thymiana boni et pii exempli. Vide Bedam in c. 27. Audi et Origenem hic hom. 9: *Fides, inquit, auro confertur potest, sermo praedicationis argento, patientia aeri, lignis impatibilibus scientia, bysso virginitas, cocco confessionis gloria, purpure charitatis vigor, hyacintho spes regni caelorum.*

PILOS CAPRARUM, id est, quibus sunt tele, camelota dicta, imbribus ferendis accommodata, neque enim cito aquam imbibunt. Ita Arias tract. de Arca Noe. Hae tele, quia et pilis erant, hinc ciliicia dicebantur: erant tamen pulchrae et concinnae exteriùs; unde et mulieres perite nendi hos pilos nevisse dicuntur, c. 35, 25. Ita Cajetan.

VERS. 5. — ET PELLIS ARIETUM RUBRICATAS PELLESQUE IANTHINAS. Pro ianthinas Hebraicè est *tachas*, quod quid sit, incertum est; Iudaei putant esse melim. Melis, qui et taxus dicitur, animal est asperum, mordax, mellis avidum, magnitudine vulpis, alvearibus infestum. Sed quoniam non videt eos Hebraeam vocem *tachas* latinam facere, et ex litteris tantum divinare esse taxum, cum pelles taxorum sive melium sint colore felino, non hyacinthino? Quare magis credendum est Septuaginta, qui *tachas* vertunt, hyacinthinas, et S. Hieron. qui vertit, *ianthinas*, id est, violaceas; et Josepho, qui ait tam has pelles, quam precedentes non melium, sed arietum et ovium fuisse, partim hyacinthino, partim rubro colore tinctas; sicut enim eadem lana tingebatur hyacinthino colore, et dicebatur hyacinthus; vel purpureo, et dicebatur purpura, uti dixi v. 4, ita pelles arietum aliae erant rubricatae, aliae hyacinthinae, quae hebraicè dicebantur *tehasim*.

ET LIGNA SETIM. Kimchi, alique Rabini per *setim* intelligunt cedrum; sed errant. Nam S. Hieron. in 41 Isaie: *Setim, inquit, est genus arboris nascentis in eremo (in deserto Arabie, et forè in loco qui dicitur est Setim, ubi filii Israel fornicati sunt cum Beelphegor, Num. 25, 1), spinæ albæ habens similitudinem ex qua omnia ligna arcæ et tabernaculi facta sunt instrumenta; estque lignum impatibile, ut vertunt Septuag., et levissimum, omniaque ligna tam in fortitudine et soliditate, quam in nitore et pulchritudine superat.*

Dixi lignum setim esse spinæ albæ simile, puta quoad folia et colorem, unde et factum est ut setim i Latinis et Graecis vocetur spina. Hinc et Theodotus, et S. Hieron. Isaie 41, 19, et Joelis 3, v. 18, *setim*, spinam transtulit: nam alioqui *setim* differre à spinâ magnitudine, patet ex eo quod setim sint grandes arbores ex quibus tabulae late ceduntur, ut patet hic in fabricâ tabernaculi; spina verò alba pollicari tan-

tum est crassitudine, altitudine verò bicubitum, ut experientiâ patet, et docet Dioscor. lib. 5, c. 12.

Fabulatur R. Salomon, dùm ait apud Lyran: *Jacob vidit in Spiritu S. quod filii sui erant facturi tabernaculum in deserto, et secum portavit semina in Aegyptum, et radices arborum setim, et ibi plantavit, et nutrit, præcipiens filiis suis ut exentes de Aegypto secum portarent. Nam, ut dixi ex S. Hieron., setim spontè nascitur in deserto.*

Allegoricè et anagog. tabernaculum factum ex lignis setim impatibilibus significat Ecclesiam tum militantem, tum magis triumphantem, quæ omni sui parte incorruptibilis est et aeterna; ita Beda. Augustus Caesar, Pisone domum à fundamentis usque ad tectum accuratè edificante: *Animum, inquit, membra exhoras, ita edificans, ac si Roma sit futura sempiterna. Ita verissimè Deus Ecclesiam edificavit, quæ futura esset aeterna. Sept. addunt vel potius anticipant, lapides sardios. Verùm de iis audiemus inferius.*

VERS. 7. — GEMMAS AD ORNANDUM EPHOI. Hebr. *lapides millium*, id est, plenitudinem, qui scilicet, ut ait Chald., *calaturas Ephod et Rationalis impleant, uti gemma palam annuli implere solet.*

VERS. 8. — FACIENTQUE MIHI SANCTUARIUM, puta tabernaculum, quod sit quasi templum sanctum, in quo mihi sacra et sacrificia peraguntur; quod sit quasi domus mea, in quâ solemni et publico omnium cultu colar, quaeræ et inveniar.

VERS. 9. — JEXTA OMNEM SIMILITUDINEM TABERNACULI QUOD OSTENDAM TIBI. Hinc et ex v. uli. patet Deum Mosi in monte Sinâ ostendisse ideam tabernaculi, ut secundum illam tabernaculum construeret.

Disce hic quanta reverentia debeatur templis locisque Deo dicatis. Primò, ex eo quod Deus jussit Mosi et Salomoni templum sibi erigi et dicari, cùmque à Babyloniis essei incensum, jussit per Aggeum et alios illud reedificari: perinde ut B. Virgo à Joanne Patricio, tempore Liberii pontificis, voluit institui heres, edificato templo in loco, quem illa quintâ Augusti, cùm Romæ magni sunt calores, per miraculum nive contexerat, quæ modò ecclesia S. Mariae Majoris dicitur. Secundò, quod templum sit domus Dei habitantis inter homines, sicut celum est domus Dei habitantis inter angelos et beatos. Sicut ergo Deum, ita et templum ejus revereri oportet, et dicere: *In conspectu angelorum psallam tibi.* Unde Psaltes ait ps. 64, 5: *Sanctum est templum tuum, mirabile in equitate.* Et hoc loco dicit Deus: *Facient mihi sanctuarium, et habitabo in medio eorum.* In templo ergo coram Deo simus quasi angeli. Tertio quod templum sit domus orationis, ibique orationes exaudiat Deus. Illud enim Salomoni oranti, templumque dedicanti promissit, 5 Regum 8. Quarto, quod in templis reis et sinitibus constitutum sit asylum. Unde Joiada pontifex vetuit Athaliam in templo occidi, sed jussit eam foras educi, 4 Reg. 11, 15. Sic et Banaias occisurus Joab, jussit illum è tabernaculo Domini egredi, 5 Reg. 2, 30. Sic et S. Chrysost. Eutropium confugientem ad templum à morte tutatus est. Quintò, quod templum vo-

ceatur sanctuarium: *Sanctuarium meum metuite, ego Dominus, Lev. 19, v. 30.* Rursùm hebr. vocatur *Hechal*, id est, basilica palatium angustum, potens, splendidum, in quo habitat Omnipotens. Sextò, quia Deus polluti et violati templi acer est vindex. Hinc ipse ait Isaie 51, 9: *Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion, et caminus ejus in Jerusalem; ut scilicet è templo ab hostibus violato, in eos quasi ignis insiliat eosque comburat.* Sic Christus è templo vendentes et ementes columbas flagello eiecit, mensasque everit, nec aliàs tantum zelum ostendit, dicens: *Domus mea domus orationis vocabitur, vos autem fecistis eam speluncam latronum.* Matth. 21, 14; et Paulus: *Si quis templum Dei violaverit, disperdet illum Deus,* 1 Cor. 3, 17. Septimò, quod in templo constituitur oraculum et propitiatorium, ex eoque consultus à Mose et pontifice dabat responsa, ut patet hic v. 22. Unde admirans Salomon aiebat: *Ergone credibile est, ut habitet Deus cum hominibus super terram? Si caelum et caeli caelorum non te capiunt, quantum angis domus ista quam edificavi? 2 Paralip., 6, 18.* Octavò, quod gentiles magnè religione sua fana et templa coluerint. Templum enim eis erat locus notatus ab angure vel in caelo, vel in terrâ. Unde templum dicitur à tuendo, id est, conspiciendo, quod ex omni parte, vel quod ex eo omnis pars aspici possit, ut ait Donatus. Primò autem eorum ipsum dixerunt templum, quia ipsum primo aspectu intueantur. In terris templum dicitur est quilibet locus inauguratus religiosi cultus gratiâ. Rursùm templum vocantur fanum, à fando, quod in eo Apollo, aliuse eorum deus consultus foretur, daretque responsa.

Nonò, id patet exemplis sanctorum et regum. Primò, David ait: *Introibo in domum tuam, adorabo ad templum sanctum tuum in timore tuo,* Psal. 5, 8. Et: *Introibimus in tabernaculum ejus, adorabimus in loco ubi steterunt pedes ejus,* Psalm. 151, 7. Secundò, Jacob de Bethel, Gen. 28, 17, ait: *Quam terribilis est locus iste! verè non est hic aliud nisi domus Dei et porta caeli.* Tertio Isaïas c. 2, 3, ait: *Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob; et docebit nos vias suas, et ambulabimus in semitis ejus.* Quarto, Constantinus Magnus, et S. Helena tam Romæ quam Hierosolymis et alibi, plurima magnificentissima edificarunt templa: ipseque Constantinus, deposito diademate, et humi jacens, vimque lacrymarum profundens, accepto ligone terram crui, indeque 12 terra cophiis in honorem duodecim Apostolorum ablatis, loco basilicae principis Apostolorum designato, ecclesiam miri operis edificavit, quam S. Sylvester dedicavit, cujus memoria nunc agitur in Ecclesia 18 Novemb. Quintò, Constantinum hæc in re imitati sunt Theodosius, Carolus Magnus, Pulcheria aliique christianissimi imperatores et principes. Ut alios omittam, audi Crantzium, lib. 5 Metropol., cap. 8. Erat, inquit, in Mirdensi episcopatu nobilis matrona, nomine Hilburgis, quæ dum maritum ex voto in Palestinam profectam, inde rediturum desperaret, totam substantiam unum cenobio et novem ecclesiis edificandis

insumpsit. Revertitur non ita diù post maritus, eumque placatura, obvium procedit, ac salute præviâ: *Novem, ait, filius tibi absentem peperit: ad nondum in Christo renate sunt.* Intellexit vir pius novem ecclesias extructas, necdum tamen consecratas, factumque uxoris gratum et ratum habuit. Sextò, S. Ambrosius pro templo Dei stetit usque ad mortem et martyrium. Cùm enim Ariani per Justinam imperatricem Arianam illud sibi dari deposcerent, idque Justina persuasisset Valentiniano imp. filio suo, in faciem ei restitit Ambrosius dicens: *Ad imperatorem palatia pertinent et mania; ad episcopum ecclesiae.* Vide eum fusè hæc de re scribentem ad Marcellinam sororem. Septimò, S. Chrysostomus, cùm imperator ab eo postularet ut Gainæ duci Arianum unum è catholicis templis concederet, respondit: *Ne, imperator, hoc ci pollicere, neque sanctum dari, canibus mandes. Numquam enim patiar eos qui Deum nocturnis diurnisque hymnis laudant, templo expelli, illudque eis tribui, qui contra eum loquantur blasphemias.*

VERS. 10. — ARCAM DE LIGNIS SETIM COMPINGITE. Nota. Primò, arca erat instar parvæ ciste quadrate, vel potius quadrangule. Erat enim arca alta cubitum cum dimidio, et lata cubitum cum dimidio: longa verò duos cubitos cum dimidio. Secundò, arca erat facta ex lignis setim auro obiectis, ad hoc ut in eâ reponeretur tabula decalogi, à Deo data Mosi. Has enim solas in arca fuisse repositas, patet 3 Regum 8, 9; ideòque summa erat religio et veneratio arcae, indeque dicta est arca foederis, vel testamenti, ut dicam v. 16, ideòque reposita fuit arca in Sancto sanctorum. Erat enim arca gloria Israel: unde uxor Phinees ait 1 Reg. 4, 21: *Translata est gloria de Israel, quia capta est arca Dei.* Rursùm arca vocatur virtus et pulchritudo Israel, Psal. 77, 64: *Et tradidit in captivitatem virtutem eorum, et pulchritudinem in manus inimici,* scilicet arcam in manus Philistinorum tradidit. Tertio, arca superne patebat, sed supra se habebat propitiatorium, quasi operculum, factum non ex lignis setim, sed ex solido auro. Quarto, duo cherubini erant supra propitiatorium, ita ut per alas suas expansas et conjunctas exhiberent quasi septem Deo; propitiatorium verò cum arcâ esset scabellum pedum ejus. Quintò, arca superne cingebatur coronâ circumcirca, de qua dicam v. 11; ad latera verò utrinque habebat duos circulos aureos, per quos inserchatur duo vectes aurati, quibus portabatur arca à sacerdotibus in humeris eum movenda essent castra. Sextò, arca posita erat in pavimento Sancti sanctorum; verisimile tamen est pavementum hoc fuisse instratum peristromate aliquo: vel potius arca hæc habuit suos pedes, puta quatuor globulos, sive sphaerulas in quatuor angulis, quibus quasi quatuor rotis incombabat. Ita enim verti potest ex Hebræo v. 12. Unde arca erat quasi biga Dei, sive curru regalis et triumphalis Dei, de debellatis Aegyptiis, et hunc currum vidit Ezechiel cap. 1. Ita Hieron. Prado ibid., de quo plura, v. 18.

Atque hæc de causâ arca vocatur gloria Domini, quia in eâ Deus Hebraeis suam præsentiam, opem et

triumphum gloriosum exhibebat: atque hoc est quod dicitur Deut. 4, 7: *Non est alia natio tam grandis quae habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis observationibus nostris*; et Psal. 25: *Dilecti decorem domus tuae, et locum habitationis gloriae tuae*. Hinc et Heli non gemina stirum morte, non tanta populi clade, sed arce capto nuntio perculsus corruvi, nurusque ejus parturit dicens: *Translata est gloria de Israel*. Septimo, haec arca, postea relictio à Salomone templo, in eo reposita est in Sancto sanctorum, in eoque mansit quamdiu illud stetit, scilicet usque ad captivitatem babilonicam. Tunc enim Jeremias arcam et tabernaculum extulit in montem Nebo, è quo Moses vidit terram promissionis, et abscondit eam cum altari thymiamatis in spelunca quâdam, et dicitur 2 Machab. 2, v. 4 et seq., dicens quod *ignotus erit locus donec congreget Deus congregationem populi*. Unde Epiphanius in vita Mosis, Dorotheus in Synopsi, cap. de Jeremia, et alii tradunt arcam non fuisse in secundo templo quod aedificavit Judaei post reditum à Babylone; sed eam occultandam fore usque ad finem mundi, tumque manifestandam esse ad conversionem Judaeorum. Certè Josephus suo tempore, cum templum eversum esset à Romanis, diserte assertit 1.6 de Bello, c. 6, in Saeculo sanctorum nihil omnino fuisse; verba Josephi sunt: *Intima templi pars viginti cubitorum erat. Discernebatur autem similiter velo ab exteriore, nihilque prorsus in ea erat positum; ergo nec arca, nec Cherubim; inaccessa vero et involata, et invisibilibus omnibus habebatur, Sanctumque sanctorum vocabatur*. Errant ergo qui arcam à Tito in triumphum ductam, et Romae etiam in templo lateranensi servari putant ex eo quod Romae in arca Titi triumphali depicta videatur arca in pompa triumphali; illa enim non est arca, sed mensa panum propositionis, uti assertit Josephus, qui triumphi Titi fuit spectator. Denique Epiphanius in vita Jeremiae haec habet de arca: *In resurrectione, inquit, primo resurget arca, et probabit è sacro, atque in Sinâ monte locabitur: reserabit eam Moses, et omnes sancti ad eam confluent, ut illic suscipiant Dominum, et fugent inimicum. Sacrum hoc est in solitudine, ubi primitus fabricata est arca, in medio montium, in quibus jacet Moses et Aaron sepulti, ibique in noctibus nubecula nitet instar ignis. Horum fides sit penes Epiphanius*.

Quæres quid allegoricè significet arca. — Respondet Rupert. arcam significare Christi humanitatem; et S. Greg. homil. ult. in Ezech.: *Arca, inquit, intrinsecum est redemptor noster in caelo; sic et Cyrillus, lib. 4 in Joannem, c. 28*.

Verùm dico, propriè et genuinè arca, quae erat in Sancto sanctorum, quod oculum representabat, significabat beatos in caelo, inter quos eminet B. Virgo; hinc non incongruè ipsa à S. Bern. serm. de B. Mariâ, et ab aliis vocatur arca testamenti. Audi eundem in Sentent. : *Auctor, inquit, mirabilium Deus tria quondam mirabilia operatus est in Mariâ. Primum integritatem munditiæ mirabiliter asservavit ut arca testamenti antro purissimo teneretur. Secundum puritatem virginis potentialiter fecundavit, ut rubus ardens non combureretur.*

Tertium, imò supernis ineffabiliter copulavit, ut sancti Jacob, mediante terrenâ, caelestibus uniretur. Longitudo arcae est longanimitas et sapientia sanctorum; latitudo claritas; altitudo contemplatio et desiderium eternorum honorum. Haec habent mensuram cubiti quae perfecta est, quia in beatis omnia quaeversum integrâ et perfecta sunt. Secundò, arca facta erat ex lignis setim, quia beati post resurrectionem habebunt corpora immortalia; auro erat obiecta, quia et animae sanctorum ineffabili divinae visionis claritate, et corpora admirabili splendore fulgebunt. In ea sunt tabulae legis, quia sancti olim meditati sunt in lege Dei die et nocte, in eaque nunc jugiter delectantur. Audi S. Hieron. ad Eustochium de Virg.: *Sponsa Christi, inquit, est arca testamenti, intrinsecus et extrinsecus decorata, custos legis Domini. Sicut in illa nihil aliud fuit, nisi tabulae testamenti, ita in te nullus sit extrinsecus cogitatus. Super hoc propitiatorium, quasi super Cherubim, sedere vult Dominus*. Et S. Gregor., lib. 7 Regist., epist. 50: *Quid est, inquit, sacerdotale cor, nisi arca testamenti? in qua quia spiritualis doctrina viget, procul dubio tabulae legis jacent*. Tertio, arca supra se habet Cherubim propitiatorium: quia sancti supra se habent Christum redemptorem, Rom. 5, 21. Quarto, arca vallatur cherubinis, quia beati cinguntur sanctis angelis. Quintò, corona arcae significat coronas sanctorum, quasi qui victores sint, triumphatores, reges et sacerdotum Dei: item aureolas virginum, martyrum et doctorum. Annulli et vectes arcae significabant dona Spiritus sancti, quibus anima sancta fit mobilis et agilis ad omne bonum; quatuor ergo annuli aurei sunt quatuor dona quae ad intellectum pertinent, puta sapientia, intellectus, scientia et consilium; duo vectes sunt reliqua tria, puta pietas, timor et fortitudo, quae ad voluntatem pertinent. Vectes annulis debent inseri, quia nisi voluntas moveatur, parum juvat motus et illuminatio intellectus.

Denique, coram arca erat urna cum manna: quia beati semper meminere caelestis panis Eucharistiae, quo aliti sunt in deserto hujus vitae. Ante arcam erat virga Aaron, quae frondens Aaron consignavit sacerdotium; quia beati semper meminere sacerdotii Christi, qui sui corporis sacrificio sustulit peccata mundi, pro eoque jugiter Christum et Deum laudant. Haec et plura Ribera, lib. 2 de Templo, c. 5.

Quin ergo ad hanc arcam, ad hasce coronas anhelamus? *Patriam nostram*, inquit S. Cyr. tract. de Moral., *paradisum computamus, parentes patriarchas habere jam cepimus, magnus ille nos chororum numerus exspectat, parentum, fratrum, filiorum frequens nos turba desiderat, jam de sua immortalitate secure, et adhuc de nostrâ salute solliciti*. Illic Apostolorum gloriosus chorus, illic prophetarum exultantium numerus, illic martyrum innumerabilis populus ob certaminis et passionis victoriam coronatus, triumphans illic virginis, quae concupiscentiam carnis continentiae robore subeyerunt.

Et S. Bernard. de Praemio caelest. patr.: *Videbit beatus Deus ad voluntatem, habebit ad voluptatem, fructur*

ad jucunditatem. In eternitate vigebit, in veritate fulgebis, in bonitate quiescis. Sicut habebit permanendi eternitatem, sic cognoscendi facilitatem, requiescendi felicitatem. Civis siquidem erit sanctae illius civitatis, cujus angeli cives sunt, Deus pater templum est, Filius ejus splendor, Spiritus sanctus claritas est. Idem in serm.: *O beata regio paradisi, o beata regio deliciarum, ad quam suscipio de valle lacrymarum! ubi sapientia sine ignorantia, ubi memoria sine oblivione, ubi intellectus sine errore, ubi ratio sine obscuritate fulgebis. Beati qui habitant ibi: laudabunt Deum in saecula saeculorum. Amen. Regnum Dei conceditur, promittitur, ostenditur, percipitur; conceditur in praedestinatione, promittitur in vocatione, extenditur in justificatione, promittitur in glorificatione*. Et S. Aug.: *Ibi, inquit, humididangelorum chori, ibi societas civium supernorum, ibi dulcis solennitas peregrinationis lupus tristi labore redeuntium, ibi fecunditas sine fine, æternitas sine labe, serenitas sine nube*.

Symbolicè, S. Thom., 1-2, q. 102, artic. 4, ad 6: *Tria, inquit, quae erant in arca, vel juxta arcam, significabant tria Dei attributa, scilicet tabulae legis sapientiam, virga potentiam, manna bonitatem Dei*. Rursùm arca, id est, Ecclesia et respul. ejusque praeses habet tabulas legis, virgam disciplinæ et correctionis, manna dulcedinis in gubernatione. Ita S. Greg. epist. 23, lib. 1. Hinc Samaritanus, inquit, vulnerato infundit oleum et vinum, ut per vinum scilicet mordentur eulnera, per oleum foveantur. *Sit ergo amar, sed non emolliens: sit rigor, sed non exasperans*. Vide eundem, p. 2 Past. c. 6, et lib. 20 Moral., 8. Habent apes mel, habent et aculeum, quo defendant alvearia. Sic qui regit rempub. habet mel, id est, clementiam dulcedinem; habet et aculeum justitiae, quo adversus sceleratos remp. tocat. Hoc prudentissimus ille rex indicavit, qui insigne sibi esse voluit gubernationis panem malum, quod dulcedinem habet acori permixtam. In regimine, ait S. Greg., *viscenda est lenitas severitati; quatenus ardens timeri debeat, et tritus amari, ut eam nimia lenitas vitium non reddat, aut immoderata severitas odiosum*. Nunc ad textum redeamus.

GENUS LONGITUDO HABEAT DUOS ET SEMIS CUBITOS. Cubitus hic accipi debet, non major, sive regius, qui 27 digitos continet, teste Herodoto, lib. 4; multò minòs maximus, id est, geometricus, qui sex communes cubitos continet, ut docet ex Orig. S. Aug. 15 Civit. 27; sed vulgaris, cui est ea longitudo quae à flexu brachii porrigitur usque ad extremum digiti, qui index vocatur; continetque 24 digitos, sive duas spithamas; spithama autem est spatium quod distent à manu inter pollicem et indicem interjacet, continetque 12 digitos transversos. Patet hoc ex Josepho lib. 5 Antiq. 6; et Beda lib. 2 de Tabern. c. 4: *Longitudo arcae, ait Josephus, erat quinque palmarum, altitudo vero et latitudo trium palmarum*; pro palmo Graecè est *σπιθαμή*, quam dixi 12 continere digitos. Ita ut duo cubiti cum dimidio quinque palmos, vel spithamas efficiant.

VERS. 11.—ET DEURAVIS EAM AURO. Laminis aureis, non verò follis aureis; id satis patet ex eo quod in Hebraeo pro *deauratis*, est, abscondes, cooperies et

vesties eam auro: idque *intus et foris*, ut tropol. significet animam justam tam interioris quam exterioris debere esse sanctam, et undequaque auro charitatis circumdari. Rufinus objicit S. Hieron. quòd *intus et Nera, foris Cato*, quòd privatim vivat in deliciis, publicè verò severitatem in habitu et incessu ostentet; haec est hypocrisis Deo et hominibus displicens. Sanctus tam intus quam foris, sit non Cato, sed Paulus, sed Joannes, sed angelus.

FACIESQUE SUPRA CORONAM AUREAM PER ORBITOCUM. CORONA HÆC ARCAE NON ERAT ROTUNDA, SED QUADRATA; QUADRATA ENIM ERAT IPSA ARCA, QUAM HÆC CORONA CIRCUMCIRCA INSTAR LIMBI AMBIEBAT. Ita Hugo. Hic ergo limbus exterior erat, surgebatque et attollebatur supra aërem. Septuag. vertunt: *Facies et cymata aurea versatilia*, vel potius *tortilia*; quod miror interpretem in Complutens. vertere, *facies et undulas aureas*; nam cymata non tantum parvas undas et fluctus, sed et metaphorè ab undis ducta, significant apud Vitruvium supremam in columnis epistylia, sive capitelli partem, quod significatum apposuit hic imitati Septuag. limbum aurea eminentem vocaverunt cymata, enque tortilia, id est, fixa quidem, sed tortili opere, veluti tortiles torques elaborata. Ita S. August. quæst. 104 et hoc forte voluit Complut. interpres, novâ undularum metaphorâ latini, græcam usitatam in cymatis affectans.

VERS. 12.—ET QUATOR CIRCULOS AUROS. ERANT HI CIRCULI AD QUATOR ANGULOS ARCAE, USQUE INSEREBANTUR VECTES, UT IIS ARCA HUMERIS QUATOR SACERDOTUM AD MAGNIFICENTIAM GESTARI POSSET: NON ENIM DECEBAT ARCAM PLUSTRO TRahi AUT VECTARI. PORRò VECTES SECUNDUM LONGITUDINEM ARCAE EXTENSOS FUISSE, SED VERO SECUNDUM LATITUDINEM; ARCAEQUE IN LONGUM GESTATAM ET PORTATAM FUISSE, NON VERO IN LATUM SIVE TRANSVERSUM, UT CAJETAJ. VULT, SATIS SIGNIFICAT JOSEPHUS, CUM AIT: *Ex utroque longiori latere intrant annuli*, per quos scilicet vectes immittebantur ad gestandam arcam. Cavet autem Deus v. 15, ne vectes unquam his circulis extraherentur, ne unquam sacerdotes se arce ferendæ curâ et onere liberatos esse putarent, inquit Arias.

QUOS PONES PER QUATOR ARCAE ANGULOS. PRO ANGULOS HEBR. EST *panotef*, quod propriè gressus et pedes significat; unde videtur quòd arca non fuerit humi, sed habuerit quatuor pedes, id est, globos et sphaerulas, quibus insisteret, quaque haberent speciem rotularum: erat enim arca currus gloriae Dei, uti dicam, v. 18.

VERS. 16.—PONESQUE IN ARCA TESTIFICATIONEM, id est, legem, sive tabulas legis: lex enim sepe dicitur *testimonium* aut *testificatio*, quia attestationem continet voluntatis divinae, eaque Deus testatum reliquit, quid velit ab hominibus fieri.

Hinc dicta fuit *arca testimonii*, id est, legis; et *arca testamenti*, id est, fœderis: continet enim legem, quae erat conditio fœderis inter Deum et Hebræos initi; consequenter tabernaculum ab arca quam continebat, vocatum est *tabernaculum fœderis*, et *tabernaculum testimonii*, imò hinc et ipsa arca vocatur *testimonium*, c. 30, 6; Num. 17, 4; Levit. 24, 5; idque metonymicè:

quia scilicet arca in se continebat testimonium, id est, tabulas legis. Porro solas legis tabulas in arca illa, cuius tanta apud Hebræos erat religio, fuisse, non autem unam cum manna, aut virgam Aaronis, expressè docet Script. 5 Reg. 8, 9; et 2 Paralip. 5, 10; et Josephus 8 Antiq. 2. Hinc tam urna cum manna, quam virga Aaron in Pentateucho non in arcam, sed in tabernaculum coram Domino, id est, ante arcam, deposita narrantur, ut patet Exodi 16, 33; Num. 17, 4. Vide dicta ad Hebr. 9, 4.

VERS. 17.—FACIES ET PROPITIATORIUM DE AURO MUNDISSIMO. Nota primò. Propitiatorium erat arca operculum, sive tabula operiens et tegens arcam, ut patet v. 20, unde parus cum arca erat longitudinis et latitudinis: hinc et à Septuag. vocatur *ἀνάθημα*, id est, superpositum, puta supra arcam, hoc est, arca operculum, quod arca per cardines aureos iungebatur, uti docet Josephus lib. 5 Antiq. 6: *Habebat, inquit, arca tegmen aureis cardinibus conaptum, nullà ex parte prominens*. Secundò, propitiatorium erat tabula facta, non ex lignis setim auro obductis, uti erat arca, sed ex puro auro. Tertio, propitiatorium hebr. dicitur *capporet*, quòd tam propitiatorium, quàm operculum arca significat. Unde Septuag. vertunt, *ὑποκρίνον ἀνάθημα*, id est, placatorium, sive propitiatorium operculum. Quartò, dictum est propitiatorium, quasi locus placationis, eò quòd ibi Deus Mosi apparens, et cum eo loquens, placabatur et propitiabatur populo; in propitiatorio ergo erat oraculum Dei, ut patet v. 18, et c. 37, 6, et Num. 7, v. ult.: *Cumque, inquit, ingredieretur Moses tabernaculum iudicis, ut consideret oraculum, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, quòd erat super arcam testimonium inter duos Cherubim*; atque idcò Deus dicebatur sedere super Cherubim, nam hi tegebant propitiatorium. Hinc illa pars templi, sive Sancti sanctorum, in qua erat propitiatorium, dicta est oraculum, quia inde Deus dabat oracula. Quintò, propitiatorium cum duobus Cherubim erat quasi sedes et thronus Dei; arca verò erat scabellum pedum ejus; id patet psal 98, ubi dicitur: *Adorate scabellum pedum ejus*, id est, adorate arcam, prociat coram arca. Unde probabiliter censent aliqui, ut D. Thom., Cajetan., Delrio, et à Castro in Thren. 2, 1, propitiatorium fuisse elevatum, et in altum à Cherubinis sublatum supra arcam: alioqui enim non potuissent esse sedes Dei, ita ut arca scabellum esset pedum ejus. Ratio etiam et dignitas propitiatorii hunc situm exposcere poterat: erat enim ipsum totum aureum, quasi thronus Dei, ideòque longè nobilior erat ipsa arca lignea, et rem longè nobiliorem representabat.

Verus tamen censent Abul., Alcazar, Ribera et alii, propitiatorium immediatè et proximè impositum fuisse, tetigisse et tetixisse ipsam arcam; tum quia id docet Josephus 5 Antiq. cap. 6, tum quia Script., v. 20, disertè propitiatorium vocat operculum et tegumentum arca; tum quia alioqui arca fuisset aperta et hiasset; non decebat autem eam patere, sequè, et ea quæ in eà erant nuda ostentare, præsertim cum arca et ciste nostre claudi soleant, ne pulveribus impleantur; tum

quia alioqui fuleris, v. g., columnis aut cardinibus longis debuisset sustineri propitiatorium supra arcam et per illos arca conjungi (ad hoc enim non sufficerebat alæ parvæ et graciles Cherubinorum), horum autem fulerorum non meminit usquam Script., cum tamen exactè arcam cum propitiatorio describat. Fictitia ergo sunt hæc fulera et cardines.

Dices: Quomodo ergo arca dicitur scabellum Dei sedentis in propitiatorio?

Resp. id dici, quatenùs propitiatorium includebat cherubinos, in quorum alis sedebat Deus: alioqui enim propitiatorium præcisè non erat thronus, sed scabellum throni Dei. De quo plura inferius.

Allegor. propitiatorium significat Christum, quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, Rom. 3, 21, ubi pro propitiationem, alii legunt propitiatorem. Utrumque significat Græcum *ὑποκρίνον*, quo nomine Septuag. semper hic vocant propitiatorium: unde non dubium est quin Paulus, qui solet se qui Septuag. hæc alluserit. Primò, ergo propitiatorium erat supra arcam quia Christus omnes beatos gratiæ et gloriæ transcendit; illi tamen jungitur arca per cardines, quia omnis sanctorum arca significat. Unde Septuag. vertunt, *ὑποκρίνον ἀνάθημα*, id est, placatorium, sive propitiatorium operculum. Quartò, dictum est propitiatorium, quasi locus placationis, eò quòd ibi Deus Mosi apparens, et cum eo loquens, placabatur et propitiabatur populo; in propitiatorio ergo erat oraculum Dei, ut patet v. 18, et c. 37, 6, et Num. 7, v. ult.: *Cumque, inquit, ingredieretur Moses tabernaculum iudicis, ut consideret oraculum, audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, quòd erat super arcam testimonium inter duos Cherubim*; atque idcò Deus dicebatur sedere super Cherubim, nam hi tegebant propitiatorium. Hinc illa pars templi, sive Sancti sanctorum, in qua erat propitiatorium, dicta est oraculum, quia inde Deus dabat oracula. Quintò, propitiatorium cum duobus Cherubim erat quasi sedes et thronus Dei; arca verò erat scabellum pedum ejus; id patet psal 98, ubi dicitur: *Adorate scabellum pedum ejus*, id est, adorate arcam, prociat coram arca. Unde probabiliter censent aliqui, ut D. Thom., Cajetan., Delrio, et à Castro in Thren. 2, 1, propitiatorium fuisse elevatum, et in altum à Cherubinis sublatum supra arcam: alioqui enim non potuissent esse sedes Dei, ita ut arca scabellum esset pedum ejus. Ratio etiam et dignitas propitiatorii hunc situm exposcere poterat: erat enim ipsum totum aureum, quasi thronus Dei, ideòque longè nobilior erat ipsa arca lignea, et rem longè nobiliorem representabat.

Christus enim fuit verus Noe, qui nos requiescere fecit à laboribus et oneribus nostris.

Meritò ergo S. Bernardus serm. 20 in Cantic. : *Super omnia, ait, reddidit te mihi amabilem, bone Jesu, calix quem bibisti, opus nostræ redemptionis: hoc enim amo-*

rem nostrum sibi vindicat. Hoc, inquam, nostram devotionem blandius allicit, justius exigit, arcibus stringit, et vehementius afficit. Propitiatorium ergo nostrum, ad quod in omni difficultate confugere debemus, est Christus patiens et crucifixus: *Passio Christi calum sustentat, mundum regit, tartarum perdidit: in eà confirmantur angeli, redimuntur populi, conteruntur inimici, stabiluntur subsistentia, animantur videntia, consentiunt sententia, illustrantur intelligentia*, ait Rabanus de Laude crucis.

Itaque spes nostra, amor noster, refugium nostrum semper et ubique sit Christus. Ita Theodorus martyr Pablo roganti: *Maxime esse cum tuo Christo, an verò nobiscum?* Respondit: *Cum Christo meo et sum, et fui, et ero; idèque non timeo tormenta tua*. Ita Carolus Quintus illud Julii Caesaris: *Veni, vidi, vici*, invertit dicens: *Veni et vidi, sed vici Christus*. Ita Paulus: *Mihi, inquit, vivere Christus est, et mori lucrum*.

VERS. 18.—DUOS QUOQUE CHERUBIM AUREOS ET PRODOTILES FACIES EX UTRAQUE PARTE ORACULI.

Quæritur hic primò, quoniam fuerint hi duo cherubini? Nota. Moses vix exprimit vel significat speciem horum cherubim, idque ne Judæi in idola prout illorum idolum facerent et colerent. Primò ergo Philo, 1 de Cherubim, ait cherubim esse symbola vel signa, quæ extimam universi cœli circumferentiam significant et representant, in quâ eodem modo semper divinas choreas fixæ stellæ agitant: ubi videtur Philo sensisse octavam spheram, sive cœlum stellatum esse extimum et ultimum, significatum per cherubim; ac proinde cherubim esse symbola potestatis et honoris divini; sed quoniam hæc signa fuerint, quæ specie et formâ sicut Philo. Philonem sequitur Theodor. in Genes. quest. 40, ubi docet nomine cherub. in Scripturâ semper significari horribilem potentiam. Hoc, si etymon cherubim spectes, falsum est; si rem ipsam, verum, quia Deus cherubinis, utpote summis ferè suæ aulæ principibus, non utitur nisi ad res excelsas et arduas. Secundò, Josephus lib. 5 Antiq. 6: *Cherubim, ait, animalia sunt volucris, novæ speciei, nec unquam cuiquam hominum visa, quæ Moses in Dei solio viderat figurata*.

Verum dico primò, duos hosce cherubim habuisse humanam speciem et formam. Ita docent communiter Hebræi et Christiani: idque patet, 2 Paral. 3, 15, ubi de cherubim dicitur: *Ipsi autem stabant erectis pedibus*. Secundò, quia cherubini Ezechielis, c. 1, qui facti sunt ad instar horum cherubim, habuerunt speciem hominis, sive alati juvenis: nam habebant manus hominis, quibus accipiebant ignem, ut dicitur, cap. 10 Ezech. v. 7. Id fusè et eruditè ostendit Hieron. Prædò in cap. 4 Ezech., scilicet quatuor illa Ezech. animalia habuisse formam quidem quatuor animalium, sed maxime toti corpore et facie hominem representasse, indeque dici cherubim, sive alatos juvenes, puta angelos. Tertio, quia cherubini hi habebant facies hominis, nam de eis hic dicitur in Hebræo: *Et facies viri versa erat ad fratrem suum*. Erant ergo cherubini effigies aureæ, specie alati et imberbis juvenis, ut scilicet

hæc specie representarent vigorem, vivacitatem et æternitatem angelorum, qui sunt quasi principes semper stipantes et astantes Deo: sicut eadem de causâ imperatores olim pingebantur imberbes, quasi dii quidem terrestres qui nunquam senescerent.

Dico secundò: Verisimile est hosce cherubim præter speciem hominis, etiam aliam aliorum animalium habuisse. Prob. primò, quia et Josephus, et S. Hier. in 10 Ezech., et ep. 13 ad Marcellam, hosce cherubim animalium formam attribuant. Secundò, quia disertè Ezechiel, c. 1, docet Cherubim habuisse speciem quatuor animalium, scilicet hominis, aquilæ, leonis et vituli. Idem, c. 10, v. 14, faciem cherub. vocat faciem vituli; illi autem cherubini Ezechielis fuerunt similes, imò idem cum hisce mosaïcis, uti communiter docent doctores quos citat Viegas in Apoc. 4, sect. 12, et Valalpando in 41 Ezech. c. 41, pag. 518. Unde Ezech. c. 10, 20, loquens de quatuor animalibus quæ viderat, c. 1: *Intellexi, inquit, quòd essent cherubim*, scilicet illi vulgò celebres apud Judæos, quos Moses jussu Dei fecit in tabernaculo. Hæc sententia verisimilior videbitur, si dicamus cum Hieron. Prædò, quatuor facies cherubim apud Ezech. non fuisse facies propriè dictas. Hebræum enim *panim*, et græcum *πρόσωπα* vel *ὄψεις*, significat speciem, formam; hæc tamen: ita ut facies propriè dicta cherubinorum fuerit tantum humana; facies verò improprie dicta, id est, species, fuerit quadruplex. Prima enim et præcipua species et species totius penè corporis, fuit hominis. Secunda fuit aquilæ, quia habebant alas aquilæ. Tertia fuit leonis, quia habebant jubas leonis. Quarta fuit vituli, quia habebant pedes, id est, ungulas vituli.

Verùm Sebast. Barradius, Alcazar, et passim alii hanc sententiam, quasi novam et difficilem rejiciunt, censentque hæc quatuor facies Cherubim apud Ezech. fuisse facies propriè dictas. Id enim verba Script. planè significant, cum distinguuntur facies ab alis sive pennis, et à pedibus, Ezech. 4, 6: *Quatuor, inquit, facies uni, et quatuor pennæ uni. Pedes eorum recti, et planta pedis eorum quasi planta pedis vituli*. Et v. 11: *Facies eorum et pennæ eorum extensæ desuper*. Rursum, quòd unam faciem dicit fuisse à sinistris, aliam à dextris. Et ita hosce cherubinos per quatuor facies, sat commodè et concinnè depingit Alcazar in Apocal. 4, pag. 592.

Quidquid sit de hæc re, de quâ plenius disseram, Ezech. 4, videntur hi Cherubini Mosis habuisse speciem illorum Ezechielis, quia illorum videntur fuisse typus et exemplar. Unde tam ab Ezech. quàm à Mose non aliter quàm Cherubim vocantur, quasi idem et ex eodem nomine noti. Adde Cherubim tam hic quàm Ezech. 4, quadruplici suâ specie, debuissent significare quatuor stemmata Dei sedentis in propitiatorio, uti mox plenius explicabo. Hinc rursum S. Joannes, Apocal. 4, 7, hosce cherubim quatuor animalium specie describit. Hinc etiam Apostolus Cherubim vocat *obambulantia propitiatorium*, in genere neutro, quia respicit ad animalia illa Ezech. quorum speciem habebant cherubini. Hinc tertio, in Script. *opus cherubim voca-*

tur opus varium, et variè depictum, sicuti hi cherubini variam quatuor animalium habebant speciem et formam. Hinc denique, scilicet ab hisce cherubim Hebraeorum, *Egyptii mutuati sunt suos sphinges*, inquit Clemens Alexandrinus lib. 5 Stromaton, *eoque in suis sacris posuerunt, quippe quod de Deo oratio sit enigmatica et obscura; fortè autem quod oportet Deum amare et timere: amare quidem, ut sanctis benignum et propitium; timere autem, ut qui impiis sit justus in scorubilitate; feræ enim simul et hominis imaginem sphinx significat*. Hæc enim Clemens; ex quo liquet sphinges Ægyptiorum fuisse simias cherubimorum. Sicut enim cherubini, ita et sphinges, divinam et arcana rerum obscurarum et sublimium cognitionem representabant. Unde Hortensio oratori, qui accepta, mercedis loco, à Verre sphinge aurea, sibi obscuris aliquid dicenti se ænigmatum solvendum imperium esse dicebat, salsè respondit Cicero: *Atqui sphingem domi habes; testis est Plutarchi, in Cicerone. Erat denique sphinx multiformis æquè se cherubim*. Unde poeta:

*Sphinx volucris pennis, pedibus fera, fronte puella;
Sphinx ergo alata est volucris, leo, virgo, triformis.*

Addit R. Salomon duos cherubim fuisse sexu distinctos, unumque fuisse marem, alterum feminam: idem censet Arias Montanus lib. de Noe, titulo de Propitiatorio. Verùm hoc tam ridiculum est quàm indecorum et inhonestum, nam angelis sexu carent. Nostri cherubinos vestiunt talaribus tunicis, et eosque zonis cingunt; sed hæc affluerunt eis pictores ad ornatum; nam nulla hic fit vestis mentio: nudi ergo erant hi cherubini, alii tamen ex parte se velabant, unde et à nemine conspiciebantur: nemo enim ingredi poterat Sanctum sanctorum, nisi pontifex, idque senel tantum in anno; tumque nebula et fumus incensæ tegebant cherubinos, ut videri non possent.

Queritur secundo quis et qualis esset horum Cherubim situs circa arcam et propitiatorium.

Dico primo: Hic erat eorum situs, ut partim alii, partim corpore suo totum propitiatorium tegerent. Nam unus cherub erat ad meridiem propitiatorio, alter ad septentrionem, ita ut crassitudine corporum suorum tegerent latera illa latitudinis propitiatorii; latera verò orientale et occidentale, quæ erant latera longitudinis propitiatorii, tegerant et velabant alii suis expansis ad invicem, sicuti si duo homines sese invicem aspiciant et manibus teneant: sic enim et hi duo cherubim facies habebant versas ad invicem versus propitiatorium, et alà suà expansa unus aliam alterius expansam ab utroque latere contingebat. Alius erat situs et dispositio cherubim, quos in templo fecit Salomon; illi enim non erant sibi obversi, sed contigui et laterales; unus enim erat ad latera alterius positus. Hinc secundo, non habebant facies versas ad se mutuo, sed uterque faciem habebat ad orientem, tergum verò ad occidentem. Tertio non ambiabant arcam et propitiatorium, uti faciunt hi mosaici, sed expandebant alas per totam latitudinem Sancti sanctorum, ita ut unus cherub extremitate unius alæ suæ tangeret parietem meridionalem, alter verò ei contiguus extremitate

unius alæ suæ tangeret oppositum parietem septentrionalem Sancti sanctorum. Denique, Salomon duplices fecit cherubim, scilicet primos in Sancto sanctorum jam dictos: secundos ad altare thymiamatis, similes prioribus, qui altare velarent, ut priores velabant arcam, ut patet 1 Paral. 28, v. 18; quibus addit tertios hos cherubim quos fecit Moses, et quos Salomon cum arca intulit in suum templum et Sanctum sanctorum. Triplices ergo cherubim, jam dicti, fuerunt in templo Salomonis.

Dico secundo: Hi duo Cherubini non fuerunt affixi propitiatorio, sed ex ipso propitiatorio per malleationem fuerunt producti; hoc enim significat *et productiles*, et clarè Hebræa quæ habent, *ex propitiatorio facies eos*. Unde sequitur Cherubim fuisse factos ex solido auro; ex tali enim auro factum erat propitiatorium.

Sed dubium est an hi Cherubini in aere fuerint penduli, an limbo aræ insistentes; an supra propitiatorium, an verò in terrâ pedibus constiterint? Primo, si qui putant propitiatorium fuisse altè supra arcam elevatum, illique per longos cardines affixum collocasse, censent Cherubim ex propitiatorio procedentes in aere fuisse pendulos, specie geneflectentium, et adorantium Deum sedentem in propitiatorio. Ratio est quia hic situs decet angelos respectu Dei; et quia, si propitiatorio ita altè elevato, Cherubini in terrâ constiterint, nimis longi et alti fuissent: erexissent enim se à terrâ supra propitiatorium, itaque cum eo et cum arca, quæ parva erat, justam non habuissent proportionem; adde tam vastos difficile fuisse malleatione produci ex propitiatorio.

Hæc sententia, posito illo fundamento de propitiatorio ita altè supra arcam elevato, satis probabilis est; verum alii hoc fundamentum rejiciunt, uti superiores dixi.

Secundo, alii censent Cherubinos uno vel utroque pede insitisse limbo aræ, itaque sinuato nonnihil corpore elevasse se, et suis duntaxat manibus vel alis, sine cardinibus sustentasse propitiatorium. Sed hoc parùm probabile est; primo, quia Scripturæ expressè dicit Cherubim non ex arca, sed ex propitiatorio prodisse. Secundo, ille situs Cherubim sinuatis indecens fuisset, molestus et incommodus. Tertio, manus parvæ Cherubimorum ita curvatorum non sufficere ad tantum pondus propitiatorii (quod erat ex solido auro, et habebat in longitudine duos cubitos cum dimidio, in latitudine verò cubitum cum dimidio) sine cardinibus alivè fuleris sustentandam. Tertio, S. Thomas, 4-2, quæst. 102, art. 4 ad 6, Cajet., Ribera et alii putant Cherubinos stetisse in pavimento Sancti sanctorum: inde enim erigebant se, ita ut alis suis sustinerent propitiatorium. Probat, quia alii situs indecens vel incommodus fuissent, uti jam dixi. Secundo, quia sic Cherubini qui erant in templo Salomonis, stabant in pavimento. Tertio, quia Cherubini Ezechielis erant stantes, imò ambulantes. Unde Vilalpando in suis Ideis templi, stantes Cherubinos tam tabernaculi quam templi depingit. Veritas ergo videtur Cherubim stetisse in

terrâ, indeque erigentes se sustentasse propitiatorium; quia scilicet manibus suis illud tenebant, et alis suis illud velabant. Hosce enim Cherubinos præter alas habuisse manus, patet ex eo quòd habebant speciem hominis, quòdque Ezech., c. 10, v. 7, expressè eis tribuit manus.

Ubi nota hos Cherubinos non tantùm habuisse speciem stantium, sed et volantium; habebant enim alas expansas, quia hisce significabant angelos, qui celeritè volant, de quibus ait Psaltes, et S. Paulus: *Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis*. Hinc etiam dicitur Deus volare super Cherubim, psal. 17, v. 11. Rursùm, hi Cherubim, licet vultibus sibi invicem essent obversi, vultus tamen demittebant ex reverentiâ, non audentes respicere propitiatorium, nec Deum in eo sedentem; sed alis suis eum quasi velabant. Erant ergo hi Cherubini inferiori sui parte, scilicet à pectore deorsum, sub propitiatorio; capite verò, humeris et alis erant supra propitiatorium, ut ait hic Scriptura, præsertim in Hebræo, quia iis Deum, ut dixi, quasi velare debebant.

Verùm in hæc sententiâ difficile est explicare quomodo arca, utpote proximè subjecta propitiatorio et Cherubinis, herit scabellum Dei sedentis in eis. Rursùm, quomodo Deus potuerit sedere in propitiatorio, alii Cherubim elatis sustentato; hæc enim alæ aliores erant propitiatorio (illud enim velabant), ac proinde in alis hisce, non in propitiatorio, sedebat Deus.

Dico ergo: Verius videtur Cherubinos non tetigisse nec sustentasse propitiatorium, sed illi pedibus insitisse, ita ut alis suis expansis partim tegerent propitiarium, instar tecti vel umbraculi, unde ab Apostolo vocantur *obumbrantia propitiarium*, Hebr. 9, 3; partim ut iisdem alis sedem præberent Deo, qui inde dicitur sedere super Cherubim; ita ut arca cum suo operculo, puta propitiatorio, esset scabellum pedum Dei. Id ita esse probatur primò, ex Josepho, qui, utpote Hebræus et sacerdos doctissimus, hebraicarum rerum fuit peritissimus: ipse enim disertè hoc asserit, lib. 5 Ant. 6: *Erant, inquit, operculo (arca, id est, propitiatorio), impositæ effigies duæ, quas Hebræi Cherubos vocant*. Secundo, ex eo quòd, Ps. 79, 2, Daniel, 5, 55 et alibi, Deus dicitur sedere non in propitiatorio, sed super Cherubim; rursùm, quòd Cherubim alis suis supernè texerint et velarint arcam ac consequenter ipsum propitiarium, quod erat aræ operculum. Ideo enim, v. 22 et alibi, Cherubim dicuntur fuisse super arcam; et vicissim arca dicitur fuisse subter alas Cherubim, 2 Paral. 5, v. 7 et 8; licet enim ibi sit sermo de Cherubim quos fecit Salomon, non Moses, tamen hoc ipsum rem hanc confirmat: suos enim Cherubim fecit Salomon ad instar Mosæorum. Tertio, ex eo quòd, Psal. 98, 5, dicitur arca fuisse scabellum pedum Dei: si arca, ergo et propitiarium (utpote aræ operculum) fuit scabellum pedum Dei. Quartò, quia hic situs videtur maximè concinnus: tum quia hoc modo arca erat instar currus velati, et instar domus sum habens quasi tectum, puta alis Cherubim; tum quia sicut propitiarium et arca significa-

bant Christum hominem, ejusque sanctos, ita Cherubim significabant angelos, quibus insidet et presidet Deus. Sicut ergo natura tam angelica quàm divina præeminet naturæ humanæ Christi et Sanctorum, ita Cherubim cum suis alis eminebant insistentes arca et propitiatorio, positi in ejus summitate, ut dicitur c. 37, 8.

Dices: Propitiatorium vocatur oraculum, Exodi 25, 18, et c. 37, 6; ergo erat quasi thronus Dei loquentis et oracula dantis.

Respond. Propitiatorium erat oraculum, non se solo præcisè, sed quatenus completebatur Cherubinos eum alis suis. Hi enim toti auri erant æquè ac propitiatorium, erantque ad eo malleatione producti: unde cum eo unum quid in genere artis esse videbatur, puta unus thronus Dei. Thronus enim Dei integer, et undique, scilicet tantum infernè quàm supernè perfectus, erant Cherubim cum propitiatorio. Nam alæ Cherubim insistentium propitiatorio erant quasi sedes Dei; propitiarium verò erat quasi scabellum pedum ejusdem. Unde Deus propriè et præcisè dicitur sedere super Cherubim quasi thronum suum, indeque loqui et dare oracula. Hoc enim est quod dicitur, v. 22: *Inde præcipium et loquar ad te supra propitiarium, ac de medio duorum Cherubim, qui erunt super arcam*. Et Num. 7, v. ult.: *Andebat (Moses) vocem loquentis ad se de propitiatorio, quod erat super arcam inter duos Cherubim, unde et loquebatur ei*. Loquebatur ergo propriè Deus ex alis Cherubim, quibus insidebat, ac consequenter dicebatur loqui ex propitiatorio, quasi oraculo, quia hoc erat basis et sustentaculum Cherubimorum, et consequenter throni Dei, eratique scabellum pedum Dei. Ita Abul., Alcazar et alii.

Queritur tertio, quo fine positi sint Cherubini cum arca et propitiatorio, quidque significarent?

Respondeo hæc omnia ad hoc fuisse posita ut essent currus gloriæ, id est, belli, victoriæ et triumphi, quem Deus egit de Amalec aliisque hostibus, et maxime de Pharaone et Ægyptis. Hoc enim currus suo divino et angelico quasi processit Deus in aciem contra Pharaonem, Habacuc 5, 8, et Psal. 67, v. 18: *Currus Dei decem millibus multiplex*; et Psal. 76, v. 19: *Vox tonitruum tui in rōla, eoque currus Pharaonem subvertit in mari Rubro*, Exodi 14, v. 25. Unde post hæc victoriam de Pharaone, mox hunc currum Cherubim Mosi Deus in Sinâ ostendit, eumque fabricari, et in tabernaculo quasi thronum poni jussit, ut scilicet esset æternum monumentum tum victoriæ et liberationis Hebræorum ex Ægypto, tum per illam partem regni et populi, id est, institutæ ecclesiæ veteris; quòd scilicet Deus in Sinâ Hebræos à se ex Ægypto redemptos sibi in populum, ecclesiam et regnum adoptasset, unde consequenter, currus hic significabat synagoga ipsam, sive Hebræos, qui erant hoc regnum. Arca ergo erat quasi currus; habebat enim quatuor globos sive spherulas, quasi quatuor rotas, ut dixi v. 12. Propitiatorium erat quasi solium, aut potius scabellum Dei triumphantis. Stipant eum angeli, puta Cherubini, gestantque insignia victoriæ Dei, scilicet primò, speciem

vitul: vitulus enim representat symbolicè sacrificium agni, cuius immolatione Hebraei liberati sunt ex Ægypto, Exodi 12. Secundo, species hominis in Cherubinis significat ipsos Hebræos agnum impolantes. Tertiò, species aquilæ symbolum est agilitatis, eternitatis (diutissime enim vivit aquila) et sublimis spiritus, puta angeli percutientes Ægyptum, Quarto species leonis significat Deum quasi regem, fortitudinæ suæ savientem in Ægyptios; est enim leo rex ferarum, et princeps animalium omnium.

Id ita esse patet primò, ex eo quòd Salomon Cherubim templi faciens ad instar Cherubim tabernaculi, fecerit eos quasi quadrigam, ut dicitur, 1 Paral. 28, 18. Secundo, ex eo quòd Ezechiel, c. 1, viderit quatuor animalia, scilicet Cherubim stipantes currum Dei, ad instar Cherubim templi et tabernaculi, huncque currum vocet currum gloriæ Dei. Tertiò, quia Cherubim per metathesin dicuntur quasi recubim, id est, curus, quia stipant currum Dei, uti mox dicam.

Dico secundo: Hi Cherubini significant angelos, qui sunt quasi stipatores Dei. Hinc gestant quatuor stemmata et insignia Domini Dei sui: species enim aquilæ significat Dei sapientiam; species hominis significat Dei bonitatem, mansuetudinem et clementiam; hoc significat Dei iustitiam, religionem et cultum illi debitum, quòd scilicet bobus, aliisque victimis, illa summa majestas sit colenda et adoranda; leo significat Dei fortitudinem et potentiam. Hæc attributa à Deo ipsi Cherubim, id est, angeli, in se participant et representant. Illi enim sunt aquilæ per celeritatem et contemplationem; sunt leones per fortitudinem; sunt homines per mansuetudinem; sunt boves per patientiam et labores. Ita S. Dionys. Coel. hierarch. c. 15. Hinc patet Cherubim hic significare non tantum secundum ordinem angelorum primæ hierarchie, qui propriè dicitur Cherubim; sed etiam omnes alios angelorum ordines. Unde Patres subinde hos Cherubim vocant Seraphim, uti ostendit Vilalpando lib. 4, c. 96, pag. 152, ubi pro hæc re citat Cyrillum utrumque, Clement. Alexandr. et Tertull., quin et S. Thomam.

Dico tertiò allegor.: Hic currus Cherubim, et gloriæ Dei triumphatoris et redemptoris Hebræorum ex Ægypto, significat currum triumphantem Christi redemptoris hominum; qui currus est Ecclesia, de qua dicitur, Cantic. 1, v. 4: *Equitavi meo*, id est, quadrigæ vel carruca meæ, *assimilavi te*. Quatuor rote sunt Apostoli, pastores et doctores, qui currum Evangelii et Ecclesie fortiter et velociter, instar fulguris agunt et propagant per totum orbem. Hinc Cherubini gestant quatuor insignia Christi: species enim hominis significat Christi incarnationem; species vituli significat Christi mortem et immolationem in cruce; species leonis significat Christi fortitudinem, quam ostendit in resurrectione; species aquilæ significat Christi ascensionem in cælum: hæcque suis Christianis et sanctis communicat, uti paulò ante dixi Deum angelis sua stemmata communicare.

Anagogicè hæc sunt quatuor stemmata Ecclesie

triumphantis, et regni coelestis, ubi Deus regnat in solio gloriæ; nam aquila significat visionem Dei; homo mutuum sanctorum amorem et concordiam; leo potentiam et immortalitatem; vitulus oblationem, Deique adorationem; rotæ eternitatem eorumdem.

Tropolog. S. Greg. hom. 6 in Evang.: *Unusquisque, ait, si in quantum sufficit, proximum à pravitate revocat, si, exhortari ad bonè operandum curat, si eternum regnum vel supplicium erranti denuntiat, cum verba sanctæ annuntiationis impendit, angelus existit. Idem, homilia 54: Qui secretorum coelestium summa capere prævalent, et nuntiare, isti in archangelorum numero deputantur. Et sunt nonnulli qui tantà Dei ac proximi dilectione pleni sunt, ut Cherubim jure nominentur. Quia enim Cherubim plenitudo scientiæ dicitur, et Paulo dicente didicimus, quia plenitudo legis est caritas; omnes qui Dei et proximi charitate cæteris amplius pleni sunt, meritorum suorum sortem inter Cherubim numero perceperunt. Et sunt nonnulli qui supernæ contemplationis facibus accensi, in solo Conditoris sui desiderio anhelant; nihil jam in hoc mundo cupiunt, solo eternitatis amore pascuntur, terrena queque abijcunt, temporalia cuncta mente transcendunt, amant et ardent, atque in ipso suo ardore requiescunt, amando ardent, loquendo et alios accendunt; et quos verbo tangunt, ordine proximi in Dei amore faciunt: hi inter Seraphim numerum sortem suæ vocationis acceperunt.*

Queritur quartò, quare hi Cherubini positi sint ad oraculum sive propitiatorium; et quo sensu Deus dicitur sedere vel vehi super Cherubim.

Respondeo: Deus dicitur sedere super Cherubim, quia ipse alæ Cherubim junctæ, speciem quamdam sedis exhibebant. Illius enim throni species hæc erat: aurea tabula (quæ propitiatorium appellatur) erat pro pedum scabello: duo Cherubim parvi, pro sellâ. Nam è regione positi, et invicem oppositi, extentas alas et inter se vicissim collatas habebant; perinde ac si duo homines sibi invicem obversi, brachia utraque extenderent et conjungerent, ut sedem cuiuspiam efficerent quâ ille consideret: itaque Cherubiuorum capita erant veluti sellæ latera, alæ verò extensa erant sedes. Jam hoc symbolo et hæc phrasi, quâ Deus dicitur vehi et sedere super Cherubim, significatur primò, Deum sapientissimos spiritus angelicos longè præscientiâ, et futurorum provisione et predicatione, omnique scientiâ et sapientiâ transcendere, eosque quasi pedibus suis premere. Solet enim Scriptura Dei potentiam et sapientiam maximè commendare ex eo quòd sit Deus exercituum, puta angelicorum; quia ei millia millium ministrant, quòd faciat angelos suos spiritus, etc. Secundo, hi Cherubini respiciunt partim Deum suis alis insidentem, partim propitiatorium: quia angeli non sibi, sed Deo suas alas, id est, vires et virtutes, omneque bonum quod habent, attribunt. Ita S. Augustin. quest. 105. Rursùm, hoc ipso significat Deum esse finem legis, legemque, quæ in arcâ erat, servandam esse propter Deum. Tertiò, duo Cherubini in Sancto sanctorum, qui, versis ad se mutuo vultibus, invicem (demisso licet vultu) semper respi-

ciebant, significabant Deum beatis tam angelis, quàm hominibus, summâ inter se charitate flagrantibus (quod binario, et faciebatur ad se invicem versis significatur), videndum se exhibere, hæcque gloriosâ sui visione eos beare. Ita S. August. et S. Thom.

Dico secundo: Tempore Mosis quo Deus habitavit, non in templo, sed in tabernaculo, quasi proficiens, et armatâ manu duccens populum suum per medios hostes in Chanaan, dicebatur Deus vehi et equitare super Cherubim, tanquam dux belli et victoriæ Hebræis contra Chanaanos aliosque hostes; postquam verò populum suum collocavit in Chanaan, cum eoque pacificè habitavit in templo, dictus est Deus sedere super Cherubim, ut patet Isaie 57, 16, quia in iis, partâ jam victoriâ et quiete, quasi victor et triumphans residere videbatur, iisque imperium, quod suâ scientiâ et providentiâ asseruerat, eadem conservare. Nam, non minor est virtus, quàm quærere, partâ tueri. Unde Augustus Cæsar audiens Alexandrum, annos natum 52, pleraque subegisse, ideòque anxium fuisse de materiâ, quòd scilicet delinceps esset acturus: *Miror*, inquit, *Alexandrum non existimasse majores esse operâ imperium partum bonè constituere, quàm parare*; testis est Plutarch. in Augusto.

Symbolicè, Sanctum sanctorum representabat cælum, duo Cherubim duo hemisphæria, sex alæ (tot enim sunt, si duas manus pro duabus alis capias, uti dixi Ezech. 1), in unoquoque, id est, 12 in duobus, significabant 12 signa Zodiaci, et tempus quod per illa describitur et decurrit; arca significabat quietem, quam habent Cherubim, id est, spiritus coelestes, in Deo. Ita Clemens, lib. 5 Stromatum. Rursùm significat concinè Barrad. tom 1, lib. 5, c. 51: *Sicut*, inquit, *arca testamenti est B. Virgo, propitiatorium Christus, ita Cherubinus est Joseph, tum quia Christi fuit tutor et protector in pueritiâ, tum quia brachia ejus sæpè fuerunt sedes Dei, scilicet Christi, juxta illud psalm. 79: Qui sedes super Cherubim*; tanquam pater enim et nutritus cum Christo agebat.

Alleg. S. Greg. hom. 26 in Evang.: *Duo*, ait, *angeli quos vidit Magdalena in sepulchro Christi, et duo Cherubim arca, sunt duo testamenta: propitiatorium est Christus incarnatus. Et dum Testamentum vetus hoc faciendum denuntiat quod Testamentum novum de Domino factum clamat, quæi utraque Cherubim se invicem aspiciunt, dum vultus in propitiatorium vertunt: quia dum inter se positum incarnatum Dominum vident, à suo aspectu non discrepant, quæ dispensationis ejus mysterium concorditer narrant; hæcenus S. Greg.*

Quæres quintò unde dicantur Cherubim, et quid heb. significet Cherubim? Respondeo: Dicuntur Cherubim, non à Chaldeo *rub*, vel *rabio*, id est, *puer*, quasi *cherub* idem sit quod *herub*, id est, tanquam puer, uti vult R. Kimchi, et noster Alexar, Apoc. 4, pag. 583, ubi sic explicat: *Cherub*, ait, id est, *quasi puer*, hoc est *quasi filius*, vel *quasi minister* jugiter astans Deo, paratus ad omne ejus obsequium; constat enim Cherubim non Chaldeum, sed Hebræum esse nomen. Sed dicuntur Cherubim à multitudine roboris, gloriæ,

scientiæ et sapientiæ, uti docet S. Dionys. cap. 7 Coel. hierar., et ex eo S. Hieron., et passim alii in Ezech. 28; Philo lib. de vitâ Mosis; Origenes homil. 5 et 11 in Num.; Anastas. sermone de Deiparâ; August. in psal. 47 et 98; Theodoret. in Ezech. cap. 40, v. 20; Philastrus hæresi 102; Sophronius in encomio angelorum, tomo 2 Bibl. SS. Patrum, Isidorus, Beda aliique passim, tam Patres quàm S. Scripturæ interpretes, æquè ac doctores scholastici communi omnium consensu. Hi enim secundum angelorum ordinem à scientiâ dictum esse Cherubim, constanter asserunt. Id ipsum satis insinuat sacra Scriptura, Ezech. 28, v. 17, ubi alloquens regem Tyri eumque appellans *Cherub*, ait: *Perdidisti sapientiam tuam*; et v. 5, irrident ejus fastum, quo sibi *Cherub* arrogabat scientiam: *Ece*, inquit, *sapientior tu es Daniele; omne secretum non est absconditum à te. In sapientiâ tuâ fecisti tibi fortitudinem*, etc. Porro *Cherub* significat multitudinem scientiæ, à radice, ut vult Pagninus, *nachar*, id est, scivit vel cognovit; et *rub*, id est, multum. Unde abbas Besarion moriens dicebat: *Debet monachus totus oculus esse, sicut Cherubim et Seraphim*. Vel potius et simplicius à *ko* et *rub*, id est, *sicut rabbi*, hoc est, sicut sapiens, potens, honoratus et gloriosus. *Rub* enim, sive *Rabbi* significat virum magnum, qui pollet opibus, viribus, scientiâ, gloriâ. Unde de rege Tyri dicitur, Ezech. 28, v. 16: *Tu Cherub extensus*, q. d.: *Tu, ô rex Tyri, qui es rub et gloriosus ut Cherubim, quique alis potentie et ditonis tuæ extensis, plurimos populos subditos protegis, sicut Cherubini protegent arcam et propitiatorium. Alind quoque nomen Cherub, per metathesin, ad radicem *calbir*, id est, multiplex, scilicet scientiâ, robore, formâ et figurâ: habebant enim Cherubini quatuor facies, ut dixi, Ezech. 1. Tertiò, per metathesin alludit *Cherub* ad *rocheb*, id est, *currus*: Cherubim enim stipabant et decorabant currum gloriæ Dei, et ad *rocheb*, id est, equitans, hoc est, princeps, moderator et gubernator. Hi enim olim equis vehébantur, et sicut equum habentis regimini, sic hi populum suis legibus gubernant. Tales sunt angeli, qui nunquam regunt eumque quasi currum divine providentiæ moderantur, movent et agunt. Ita Mercerus, Gorpjus Becanus, et post eos noster Hier. Prado in Ezech. 4; imò ipsi censent hoc primarium et genuinum esse Cherubim etymon. Quarto, *Cherub* per metathesin et per commutationem litterarum affinium *beth* et *pe*, alludit ad *capbar*, et *caporeih*, id est, ad propitiatorium: hujus enim pars, et quasi umbella erant Cherubim.*

Denique alludit *Cherub* ad quatuor animalia in Cherub expressa, scilicet ad leonem, vitulum, hominem et aquilam. *Cherub* enim, per metathesin, et per mutationem litteræ *beth* in affinem *pe* (utraque enim est labialis, et ejusdem penè soni), idem est quod *kephir*, id est, leo; idemque est quod *kepar*, id est, sicuti vitulus, vel similis vitulo; idemque est quod *herub*, id est, sicuti vir potens et princeps. Denique, per anagrammatismum hebraicum *ethbas* (quo litteræ alphabeti inter se ordine retrogrado commutantur, puta *aleph*, quæ prima est ab initio, commutat cum *tau*,